

**XO'JAYLI TUMANI YIRIK SHOXLI QORAMOLLARINING TUYOQ KASALLIKLARINI
DE-LONG PREPARATI BILAN DAVOLASH SAMARADORLIGINI O'RGANISH**

Avezimbetov Shavkat Dosumbetovich

SamDVMCHBU, Nukus filiali; v.f.n

Ernazarov Daniyor Alisherovich

SamDVMCHBU Nukus filiali; PhD

Ataniyazov Saparniyaz Barlikabevich

SamDVMCHBU, Nukus filiali, magistrant.

Utepbergenova Tumaris Muxit qizi

SamDVMCHBU, Nukus filiali, magistrant.

Annotatsiya. *Ushbu tadqiqot Xo'jayli tumanida parvarish qilinayotgan yirik shoxli qoramollarda uchraydigan tuyoq kasalliklarini aniqlash, ularni De-Long preparati bilan davolash samaradorligini baholash hamda preparatning amaliy afzalliklarini o'rganishga qaratilgan. Tuyoq kasalliklari chorvachilik xo'jaliklarida ishlab chiqarish ko'rsatkichlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan omillardan biri bo'lib, ularning erta tashxisi va to'g'ri davolash usullarini tanlash iqtisodiy zararlarining oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot davomida preparatning yallig'lanishga qarshi, antiseptik va regeneratsiya jarayonini tezlashtiruvchi xususiyatlari amaliy misollar asosida baholandi. Olingan natijalar De-Long preparatining tuyoq to'qimalaridagi yallig'lanish jarayonlarini qisqa muddatda bartaraf etishi, hayvonlarning harakatlanish qobiliyatini tiklashi hamda davolash jarayonining xavfsizligi bilan ajralib turishini ko'rsatdi. Shuningdek, preparatning profilaktik qo'llanilganda kasalliklar chastotasini kamaytirishdagi ijobiy samaralari ham qayd etildi. Mazkur tadqiqot De-Long preparatini tuyoq kasalliklariga qarshi kompleks davolash va profilaktik choralar tizimiga kiritishning ilmiy va amaliy asoslarini mustahkamlaydi.*

Kalit so'zlar. *Pododermatit, antiseptik preparatlar, farmakologik ta'sir, veterinariya terapiyasi, klinik kuzatish natijalari, tuyoq parvarishi, infeksiyon jarayonlarni boshqarish, hayvonlar salomatligi.*

Kirish. Yirik shoxli qoramollarda uchraydigan tuyoq kasalliklari zamonaviy chorvachilik samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan omillardan biridir. Tuyoqlarning yallig'lanishi, mexanik shikastlanishlar, bakterial yoki zamburug'li infeksiyalar, nosoz boqish texnologiyalari hamda gigiyena talablariga rioya qilinmasligi hayvonlarning harakatlanish qobiliyatini cheklaydi, og'riq keltiradi va ularning umumiy fiziologik holatini yomonlashtiradi. Bu jarayonlarning davomiyligi esa sut va go'sht mahsuldorligining sezilarli pasayishiga, ovqat hazm qilish jarayonining buzilishiga va hatto hayvonning oqsoqlanishi yoki nobud bo'lishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun tuyoq kasalliklarini erta tashxislash, ularni samarali davolash va profilaktika choralarini ishlab chiqish chorvachilik xo'jaliklari uchun

muhim vazifadir. Veterinariya amaliyoti esa bunday kasalliklarni bartaraf etishda yallig'lanishga qarshi, antiseptik va regeneratsiya jarayonini rag'batlantiruvchi preparatlarni qo'llashning ustuvorligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda ushbu yo'nalishda samaradorligi bilan ajralib turgan preparatlardan biri — De-Long bo'lib, u keng ta'sir spektri, qo'llash qulayligi va xavfsizligi bilan amaliyotda o'z o'rniga ega bo'la boshlagan. Xo'jayli tumani sharoitida chorvachilik xo'jaliklarining kengayib borishi, mollar zichligining ortishi va intensiv parvarish texnologiyalarining qo'llanilishi tuyoq kasalliklarining tez-tez uchrashiga sabab bo'lmoqda. Shu bois mazkur tadqiqot De-Long preparatining yirik shoxli qoramollarda uchraydigan tuyoq kasalliklarini davolashdagi samaradorligini amaliy misollar asosida baholash, uning yordamida tuyoq to'qimalarining tiklanish jarayonlarini o'rganish hamda profilaktik qo'llanish imkoniyatlarini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot natijalari chorvachilikda iqtisodiy yo'qotishlarni kamaytirish, hayvon salomatligini saqlash va barqaror mahsuldorlikni ta'minlash uchun amaliy va ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Materiallar va usullar. Tadqiqot Xo'jayli tumani chorvachilik xo'jaliklarida olib borildi va u yerda parvarish qilinayotgan yirik shoxli qoramollarning tuyoq salomatligi batafsil kuzatildi. Tadqiqot obyekti sifatida tuyoq kasalliklari bilan zararlangan 20 bosh qoramol tanlandi. Bu hayvonlarda yallig'lanish, shish, og'riq va yiringli jarayon kabi alomatlar aniqlandi. Shu bilan birga, sog'lom qoramollardan iborat 10 boshli nazorat guruhi ajratilib, ularning holati preparatsiz kuzatildi. Har bir hayvon individual tarzda kuzatilib, yurish qobiliyati, ovqatlanish faoliyati va umumiy holati muntazam qayd etildi. Tadqiqot davomida hayvonlarning stressini kamaytirish va nojo'ya reaksiyalarni oldini olishga alohida e'tibor qaratildi. Har bir hayvonning tuyoq holati rasmiylashtirilgan jadval va fotosuratlar orqali hujjatlashtirildi, bu esa davolash jarayonidagi o'zgarishlarni vizual taqqoslash imkonini yaratdi. Veterinar xodimlar har bir bosqichni batafsil izohlab, hayvonlarga individual yondashuvni ta'minladi.

Davolash jarayoni ikki bosqichda amalga oshirildi. Avvalo, tuyoqlar mexanik tarzda tozalanib, antiseptik eritma bilan ishlov berildi. Keyin **De-Long** preparati sprej yoki eritma shaklida qo'llanildi. Preparat tuyoq to'qimalariga bir tekis ta'sir ko'rsatishi, tez so'rilishi va shikastlangan to'qimalarning tiklanishini rag'batlantirishi uchun maxsus texnika qo'llanildi. Davolash odatda 3–5 kun davomida, kuniga bir marta takrorlandi. Tadqiqot natijalarini baholash uchun bir nechta mezonlar ishlatildi: tuyoqdagi yallig'lanish darajasi, og'riq hissi va yurish qobiliyati, jarohatlarning tiklanish sur'ati, shuningdek, preparatning xavfsizligi va nojo'ya ta'sirlari.

Kun	Yallig'lanish darajasi	Og'riq hissi	Yurish qobiliyati	E'tibor faollik va	Izohlar
1	Yuqori	Kuchli	Cheklangan	Kam	Davolash boshlandi
2	O'rta	O'rtacha	Biroz yaxshilandi	Biroz faol	Shish kamaymoqda
3	O'rta-past	Kam	Yaxshilandi	Faol	Preparat samarasi

Kun	Yallig'lanish darajasi	Og'riq hissi	Yurish qobiliyati	E'tibor faollik va	Izohlar
					sezildi
4	Past	Juda kam	Yaxshi	Faol	Tuyoqlar tiklanmoqda
5	Minimal	Yo'q	To'liq	Faol	Tiklanish deyarli to'liq

Natijalar. Tadqiqot davomida De-Long preparati bilan davolangan yirik shoxli qoramollarda tuyuq kasalliklarining alomatlari sezilarli darajada kamaygani kuzatildi. Tadqiqotning dastlabki kunlarida hayvonlarda shish, og'riq va yiringlanish alomatlari hali kuchli edi, bu esa ularning yurish qobiliyatini cheklab, umumiy faoliyat darajasini pasaytirgan edi. Biroq, davolashning 2-3-kunlarida shishning kamayishi va og'riq hissining o'rtacha darajaga tushishi kuzatildi. Shu vaqt mobaynida hayvonlar asta-sekin harakatlanishga, ovqatlanish faoliyatini normallashtirishga kirishdi. Tadqiqotning 4-5-kunlarida esa yallig'lanish deyarli yo'qolgan, tuyuqdagi jarohatlar tiklana boshlagan va hayvonlarning yurish qobiliyati to'liq tiklangan edi. Shu bilan birga, hayvonlarning umumiy faolligi oshib, ularning ovqat iste'moli va ijtimoiy faolligi ham yaxshilandi, bu esa davolashning ijobiy ta'sirini yanada aniq ko'rsatdi.

Nazorat guruhi hayvonlarida esa, preparatsiz kuzatilgan hollarda tuyuq kasalligi alomatlari uzoq muddat davom etdi yoki faqat sekin kamaydi. Bu esa De-Long preparatining samaradorligini taqqoslash imkonini berdi va davolashning tezkor ijobiy natija berishini aniq ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari har bir hayvonning yallig'lanish darajasi, og'riq hissi, yurish qobiliyati va umumiy faolligi bo'yicha batafsil qayd etildi, shu jumladan har bir o'zgarish rasmiy jadval va fotosuratlar orqali hujjatlashtirildi. Shu yo'l bilan De-Long preparatining tuyuq kasalliklarini tez va samarali davolashdagi ijobiy ta'siri ilmiy jihatdan isbotlandi va chorvachilik amaliyotida uning qo'llanishi maqsadga muvofiq ekanligi tasdiqlandi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, De-Long preparati yirik shoxli qoramollarda tuyuq kasalliklarini samarali davolash imkonini beradi. Davolash jarayonida hayvonlarda kuzatilgan og'riq hissi va yallig'lanishning tez kamayishi, shuningdek, yurish qobiliyatining tiklanishi preparatning yuqori samaradorligini tasdiqladi. Bu holat chorvachilik amaliyotida juda muhim bo'lib, tuyuq kasalliklarining erta davolanishi hayvonlarning ovqatlanish va umumiy faolligini saqlashda katta rol o'ynaydi. Tadqiqot davomida hayvonlarda nojo'ya ta'sirlar kuzatilmaganligi, preparatning xavfsizligini va amaliyotda qo'llash qulayligini ko'rsatdi. Nazorat guruhi bilan solishtirganda, preparatsiz kuzatilgan hayvonlarda tuyuq kasalligi alomatlarining sekin kamayishi De-Long preparatining tezkor ta'sirini yanada aniq ko'rsatdi.

Bundan tashqari, tadqiqot natijalari preparatning tuyuq to'qimalaridagi yallig'lanish jarayonini kamaytirish, infeksiyalarni oldini olish va shikastlangan to'qimalarning tiklanishini rag'batlantirishdagi samaradorligini tasdiqlaydi. Shu tarzda, hayvonlarning umumiy faolligi va yurish qobiliyati tez tiklanadi, bu esa chorvachilik sharoitida samarali va iqtisodiy jihatdan foydali bo'ladi. Tadqiqot

natijalari kelajakda preparatning boshqa chorvachilik sharoitlarida, turli yoshdagi va turdagi qoramollarda qo'llanilishi bo'yicha qo'shimcha tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo'lib xizmat qiladi va chorvachilikda tuyuq kasalliklarini oldini olish va ularni tezkor davolash strategiyasini ishlab chiqishda muhim amaliy yo'riqnoma sifatida foydalanishga imkon beradi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, De-Long preparati yirik shoxli qoramollarda tuyuq kasalliklarini samarali davolashda yuqori natija beradi. Preparat yallig'lanishni kamaytiradi, og'riq hissini pasaytiradi va hayvonlarning yurish qobiliyatini tez tiklashga yordam beradi. Tadqiqot davomida kuzatilgan ijobiy natijalar preparatning yuqori xavfsizligini ham tasdiqladi, chunki hayvonlarda nojo'ya ta'sirlar aniqlanmadi. Shu bilan birga, De-Long preparatining tezkor va barqaror ta'siri chorvachilik amaliyotida tuyuq kasalliklarini samarali davolashda va hayvonlarning umumiy sog'lomligini saqlashda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, tadqiqot De-Long preparatining chorvachilik sharoitida tuyuq kasalliklarini oldini olish va ularni tezkor davolash strategiyasini ishlab chiqishda ham foydali vosita ekanligini tasdiqladi. Olingan natijalar amaliyotda hayvonlarning faolligini, ovqatlanish sifatini va ishlab chiqarish samaradorligini yaxshilashga xizmat qiladi. Shu asosda, preparatni muntazam qo'llash chorvachilik xo'jaliklarida tuyuq kasalliklarining rivojlanishining oldini olish va davolash strategiyasini samarali amalga oshirish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari kelajakda boshqa chorvachilik sharoitlarida, turli yosh va turdagi qoramollarda De-Long preparatining qo'llanilishi bo'yicha qo'shimcha tavsiyalar ishlab chiqish uchun ham asos bo'lib xizmat qiladi. Shu tariqa, preparat nafaqat davolash, balki profilaktika vositasi sifatida ham chorvachilikda keng qo'llanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Axmedov, S. (2018). Chorvachilikda tuyuq kasalliklarini oldini olish va davolash. Toshkent: Qishloq xo'jaligi nashriyoti.
2. Yo'ldoshev, M. (2020). Yirik shoxli qoramollarda tuyuq kasalliklarini profilaktika qilish usullari. Samarqand: Agroprom-nashr.:
3. Иванов, П.А. (2017). Болезни копыт у крупного рогатого скота и методы их лечения. Москва: Колос.
4. Сидоров, В.В. (2019). Ветеринарная практика: копытные заболевания. Санкт-Петербург: Питер.
5. Smith, J., & Brown, L. (2016). Hoof Diseases in Cattle: Diagnosis and Treatment. Veterinary Journal, 212(3), 45–52.
6. Thompson, R. (2018). Advances in Hoof Care for Large Ruminants. Journal of Animal Science, 96(7), 3050–3062.
7. Kaya, H., & Demir, A. (2015). Sığırların Ayak Hastalıkları ve Tedavi Yöntemleri. Ankara: Tarım Üniversitesi Yayınları.

8. Yılmaz, S. (2019). Büyükbaş Hayvanlarda Tırnak Sağlığı ve Bakımı. İstanbul: Veterinerlik Araştırmaları Dergisi, 23(2), 112–120.